

PSIHOLOŠKI PROFILI OMLADINE

(GODIŠTA ZA VRIJEME OSNOVNOG I SREDNJEG ŠKOLOVANJA)

Prof. J. WEISSGERBER

Ova studija sastavljena je u sasvim praktičnu svrhu: od 17. do 22. srpnja 1967. sastala se studijska grupa kateheta da pripravi vjeronaučne udžbenike za sva školska godišta.

Profile sam radio prema opsežnoj stručnoj literaturi. Obazirao sam se u prvom redu na strogo eksperimentalne radove. Knjiga Eduarda Sprangera *Psychologie des Jugendalters* vrlo je vrijedna, ali je aprioristička, odnosno fenomenološka ako hoćete, u smislu njegove »verste-hende Psychologie«. Više sam se obazirao na knjige kao što je H. Rempleinova *Die seelische Entwicklung des Menschen im Kindes- und Jugendalter* (1964¹²), Maurice Debesse, *L'adolescence* (PUF, 1951), Arnold Gesell, *Youth* (New York 1956). — Gesell je u velikoj cijeni. On je radio metodom pripremljenih intervjua i sistematskog opažanja iza stakala prozirnih samo u jednom smjeru. Metoda intervjua ima svojih prednosti, ali i opasnosti. U pitanju je iskrenost, kad je sve javno i ništa anonimno. U pitanju je i bilježenje izjava, sugestivnost pitanja. Konačno, o dru Gesellu ovisilo je što će ispitivati, a što neće. Moralni osjećaj prilično je ispitivan, osim seksualnog morala. Religiozna pitanja prilično su blijeda. Treba postaviti i pitanje, da li su 83 dečka i 82 djevojčice jednog protestantskog gradića u USA reprezentativni i mjerilo za nas. Mislim da je metoda pomno pripremljenih anonimnih anketa bolja, svakako za ona godišta koja znaju čitati (pitanja se uostalom mogu i glasno čitati) i napisati samo jedno slovo kao oznaku izabranog odgovora. — Upotrijebio sam i knjigu Elizabete B. Hurlock (*Adolescent Development*, 1949) koja je pokupila eksperimentalne radove mnogih. Dr G. Vermeylen (*La psychologie de l'enfant et de l'adolescent*) preveden je 1941. u Beogradu. Knjiga je starija, ali obiluje eksperimentalnim podacima.

Upotrijebio sam još i niz monografija i predavanja s fakulteta iz pedagoške psihologije (Dr Car-Gavrilović) te iz psihologije djetinjstva i mladosti (Dr Branka Lazić). Više fenomenološki radovi pomogli su mi da nađem zgodniji izraz za ono što je potvrđeno eksperimentalnim istraživanjem, inače je naše sjećanje iz vlastite mladosti i nesistematsko opažanje prilično nepouzdana, premda nije bez vrijednosti.

DIJAHRONE CJELOVITE TEORIJE

Izostavljamo razvojne zakone koji važe za predškolska godišta.

1. Linije razvoja pojedinih tjelesnih i duševnih osobina ne idu paralelno. Čovjek nije tek prošireno izdanje djeteta. Svako svojstvo ima svoju liniju razvoja. Među ispitanicima ima mnogo varijanata.

2. Razvoj teče smjerom diferencijacije koja izaziva krizu te smjerom sve veće centralizacije koja završava krizu. Proces diferencijacije čini duševnost labilnom prema okolini, centralizacija ili integracija čini ponašanje prema svijetu stabilnim (Remplein 47, 23). Messer je u tom smislu postavio stadije: Latenz, Knospung, Reife, Integration = latencija, klijanje, zrelost, integracija.

3. Tok razvoja ireverzibilan je, teče uvijek naprijed (Dolloschev zakon).

4. Neki stadiji i neke sposobnosti decizivni su i teško popravljivi, jer zrenje samog živčanog sistema ovisi o impulsima vježbe. Drugi stadiji nisu nenadoknadivi. Motorika, na primjer, ne traži vježbu kao *conditio sine qua non*. Dogle inteligencija, govor (do 6. godine) traže vježbu. Tako je općenito za perceptivne sposobnosti. Ako u doba diferencijacije i zrenja tkiva ne bude vježbe, nastanu trajni nedostaci. Izgleda da je takav i razvoj aktivne pažnje od 7. do 12. godine (Vermeulen 70, 115) i za dječake uživljavanje u finiji svijet djevojke u doba iza 16. godine. Ne bi dakle bilo dobro da u to doba budu potpuno odijeljeni, što ne traži nužno koedukaciju.

Budući da je razvoj vrlo kompleksan i što dalje to više individualan, razumjet ćemo različite neujednačene pokušaje da se razdijele i svrstaju stadiji razvoja.

A. Gesell smatra da su ključne godine kad završavaju razvojni ciklusi u integraciji 2, 5, 10. i 16. godina. U predškolskom dobu stadiji su kraći od godine; u razdoblju koje nas zanima razdoblja se podudaraju s godinama, a iza 16. godine razdoblja se dulje više od godine dana. A. Gesell smatra da je introverzija znak krize, a ekspanzivnost znak rješenja. Prema njemu, neprestano se izmjenjuju godine introverzije i ekstroverzije.

Sa sedmom godinom počinje jedan ciklus:

7. godina: introverzija
8. godina: ekspanzivnost
9. godina: samostalnost (*Selbständigkeit*)
10. godina: ujednačenost i integracija (*Ausgeglichenheit*)

S jedanaestom godinom počinje novi ciklus:

11. godina: rastrgane veze (*Bindungen gebrochen*)
12. godina je pozitivna, ekspanzivna; okretnost u saobraćaju
13. godina: povlačenje u sebe. *In sich zurück*
14. godina: ekstravertirana, godina prijelaza, *Übergangsjahr*
15. godina: sve produbljuje, organizira i razjašnjuje
16. godina: zlatni srednji put, *goldener Mittelweg*.

Sa 17. godinom počeo bi novi ciklus do 21. godine, samo njih Gesell nije proučavao.

17. godina bila bi opet introvertirana
18. godina bila bi ekstravertirana.

Metoda kojom je A. Gesell radio dopušta utjecaj sugestije i ne dopušta točno mjerenje u postocima. Pri tom može djelovati gestaltistički princip pozadine i oblika. Stoga smatramo da Gesell nije definitivno dokazao svoju teoriju neprestanog osciliranja između introvertiranih i ekstrovertiranih faza. U svim razdobljima ima mira i nemira. Unaprijed znamo da će Gesell postaviti mir ili nemir kao dominantu, prema potrebi teorije. Inače nemamo ništa protiv njegove zamisli. Dokazala bi je možda sigurnije opsežna, sveobuhvatna tajna anketa ili test introvertiranosti — ekstravertiranosti.

Gesellovoj je slična koncepcija A. Busemanna (*Krisenjahre im Ablauf der menschlichen Jugend*. Ratingen. 1953, str. 20), izmjenjuju se A i B, introvertirane i ekstrovertirane faze. Nemojmo se čuditi što su se toliko uhvatili Jungove ideje o introvertiranosti i ekstrovertiranosti. Ta dva faktora jedini su izdržali H. J. Eysenckov studij pomoću faktorske analize. H. J. Eysenck, Nijemac koji radi i piše u Londonu, enfant terrible u psihologiji ličnosti, srušio je sve do onda proučene karaktereologije, barem ukoliko su se prezentirale, i to faktorskom analizom (*The Structure of Human Personality*. London. Methuen and Co LTD, 1960. str. 105). Busemannova shema jest:

STUPANJ:	PERIOD:	FAZA:	DOB:	OZNAKA:
Rano djetinjstvo	1.	A	0;0 — 0;3	Djelovanje porođajnog šoka
		B	0;3 — 2;6	Okretanje svijesti van i učenje jezika.
	2.	A	2;6 — 3;3	Prvo doba prkosa
		B	3;3 — 5;9	Doba dječjeg vrtića
Srednje i zrelo djetinjstvo	3.	A	5;9 — 6;5	Prva mijena stasa, »mali pubertet«
		B	6;5 — 8;6	Srednje djetinjstvo
	4.	A	8;6 — 9;0	Brbljavo doba
		B	9 — 12	Zrelo djetinjstvo
Doba zrenja	5.	A	12 — 14	Drugo doba prkosa. Prepubertet
		B	14 — 16	Pubertet
	6.	A	16 — 17	Mladenačka kriza
		B	17 — 24	Adolescencija. Mladenačko doba.

A-faze su kritične, introvertirane; B-faze su ekstravertirane.

Gesell i Busemann ne slažu se. Oba se gledanja temelje na globalnoj analizi eksperimentalnog materijala. Oba su gledanja preuranjene teze, ali dobre radne teorije. Na žalost, nijedan ne kazuje točno koje je faktore uzeo za odlučne od mnogih razvojnih neparalelnih linija. Obje su dakle teorije nedovoljno definirane.

Heinz Remplein pokušao je biti točniji (47,142 str.) odijelivši u pubertetu dječake od djevojčica:

STUPNJEVI:	RAZDOBLJA:	DOB:
St. dojenčeta	razdoblje spavanja pružanje ruku prema svemu	0;0 — 0;2 0;2 — 1
St. malog djeteta	r. učenja jezika r. prvog prkosa r. ozbiljne igre	1 — 2 1/2 2 1/2 — 3 1/2 3 1/2 — 5 1/2
St. velikog djeteta	Prva mijena stasa Srednje djetinjstvo Kasno djetinjstvo žen. 9—10 1/2	5 1/2 — 6 1/2 6 1/2 — 9 muš. 9 — 12
Mladenaštvo	Pretpubertet žen. 10 1/2—13 Pubertet žen. 13—15 1/2 Mladenačka kriza žen. 15 1/2 — 16 1/2 Adolescencija žen. 16 1/2 — 20	muš. 12 — 14 muš. 14 — 16 muš. 16 — 17 muš. 17 — 21

Turmlirz, O. razlikuje tri prelazna doba:

1. 6/7 godina prijelaz iz djetinjstva u školsko doba
2. 12 i 13 godina: prijelaz u pubertet
3. 17 — 20 godina: prijelaz iz puberteta u doba mladog čovjeka i žene.

C. H. Stratz gleda na rast tijela te razlikuje naizmjenice razdoblja rasta u visinu i u širinu: Najprije doba dojenčeta, zatim:

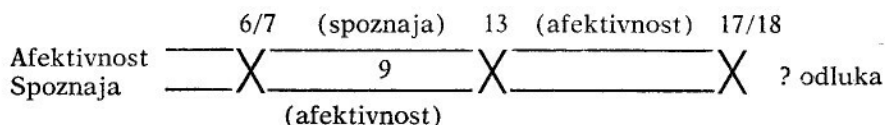
1. doba protegnuća 4—7
1. doba punine 2—4
2. doba punine: za žen. 8—10, za muš. 8—12
2. doba protegnuća: za žen. 11—14, za muš. 13—16
3. doba punine: za žen. 15—18, za muš. 17—20

Ova razdioba je točna, ali je pitanje da li nam mnogo kazuje.

Dr W. Stern dijeli razvoj u tri sedmogodišta: do 7, do 14. i do 21. godine. U prvom sedmogodištu važni su prijelazi od 3. na 4. godinu i od 5. na 6. U drugom sedmogodištu važan je prijelaz od 8. na 9. i od 10/11. na 13/14. godinu. Prvo sedmogodište je nediferencirano i afektivno, drugo je latentno za afektivnost, u njemu prevladava direktna misao i htijenje. Treće sedmogodište počinje u jeku prijelaza u afektivni stadij puberteta. U njemu se refleksna misao bori s diferenciranom afektivnošću. Sada sami omladinci odlučuju o infantilizmu ili juvenilizmu svoga života.

Psihoanalitičko kliničko iskustvo donosi nove važne punktove koji se dosta podudaraju s točkama iz prijašnjih razdioba. U prve tri godine uzrokuju se psihoze koje i samo tkivo ili bar metabolizam promijene

tako da na njih djeluju psihofarmaci. U oralnoj fazi prvog trogodišta uzrokuju se shizofrenije, u analnoj fazi cikličke psihoze. U 4. i 5. godini, u edipalnoj fazi, uzrokuju se duboke neuroze (Kernneurosen). S navršenom 5. godinom biva formirana najdublja doživljajna sfera. Kroz latentno doba od 7. do 14. godine ili do 11. i po ili 13 (početak prepuberteta) stvara se doživljajna sfera koju treba nekako probiti u psihoterapiji. Značajna je činjenica da se prije puberteta shizofrenija gotovo nikad ne pojavljuje. Istom tada provre na površinu kad ponovno počne dominirati i afektivnost. Interesantno je da se u leukotomiji prerežu veze između thalamusa (relejne stanice do centara afektivnosti) i cortexa, te shizofreničaru bude lakše.

Iz neslaganja i djelomičnog podudaranja vidimo da čovjekov razvoj nije još potpuno odgonetnut. U opasnosti smo da previše vjerujemo plauzibilnim teorijama, naročito ondje gdje nema konkurentnog drugačijeg tumačenja.

Dokaz bi bilo slaganje u eksperimentalnim ispitivanjima, jer do slaganja ne može doći slučajno. Visoke korelacije ukazuju uvijek na tvrdo tlo činjenica i stvarnosti.

Čitava je pedagogija danas u krizi i traži nove putove. Opsjednuta je bojazni da nema svoga specifičnog područja: norme dobiva od filozofije, a pedagošku stvarnost proučava psihologija. Po sebi, pedagozi se ne bi trebali uzrujavati zbog nespecificnosti svoga područja. I medicina je u sličnoj poziciji. Sve ima iz kemije, biologije, antropologije i fizike. Medicini je svojstven patološki aspekt i usmjerenost na praksu. Pedagogija kao i medicina i tehnika spadaju među praktične znanosti koje se nužno oslanjaju na teoretske znanosti.

Drugi je problem metodike u pedagogiji. Danas više nije dostatna »die verstehende Pädagogik« za koju se zalagao Eduard Spranger na kongresu u Frankfurtu na Majni 1964. Aloys Fischer na istom kongresu priznaje »interpolacionu« ulogu fenomenologije: ona opisuje, razjašnjuje i zaključuje, ipak traži da pedagogija od »instinktivne« anegdotalnog karaktera postane empirična skupljajući iskustvo. Ni to nije dosta, ona treba da postane eksperimentalna ili psihološka pedagogija (14, 37). Treba da točno mjeri i postane nauka o omladini i o učitelju (Jugendkunde i Lehrerkunde). »Samo eksperimentalna analiza procesa svijesti pri učenju po ovoj ili onoj metodi i eksperimentalna usporedba učinaka iza učenja po raznim metodama može donijeti konačnu potvrdu koja je nešto više od općenitosti« (ib., 55.). »Danas se sigurno obilno reformira i pokušava, i to ne samo u državnim školama; još opsežnije, temeljitije i još smionije reformira se iz privatne inicijative. Često se postupa diletantski, sa stanovišta slučaja, mode ili uske specijalnosti, još češće sasvim nepotpuno; pri tom se u cjelini ostavi stara haljina a doda nova zakrpa, bez obzira da li se reforma i staro stanje podnose« (ib., 55).

Opća karakteristika: Početak latentnog doba jer se misao i htijenje odjeljuju od afektivnosti. Po Gesellu, godina introvertiranosti.

Tjelesno stanje: Od 6 1/2 — 7 zbiva se promjena stasa, »mali pubertet« prema Freudu. Stas zdepastog djeteta pretvara se u oblik vitkog dječaka i djevojčice. Prije je glava bila velika prema trupu, trbuh izbočen, ekstremiteti gurnuti unazad (Remplein, 47, 319). U Njemačkoj počinje osnovna škola s navršenih 6 godina, u Švedskoj i Švicarskoj s navršenih 7 godina. Za mnoge je gubitak ako počnu školu istom s navršenom sedmom, no nije svako dijete s navršenom šestom godinom sposobno za školu. Promjena stasa mora biti dovršena, liječnikov i psihologov nalaz moraju ustanoviti sposobnost za prvi razred (Zvonarević, 76). Jedan znak da je promjena tijela završena: neka dijete uspravi glavu i lijevom rukom preko glave pokuša doći do desnog uha (Remplain 47, 331). Od 5/6. godine dobiva dijete prosječno po dva stalna zuba godišnje sve do 13. godine.

Spoznaja i motorika (cortex). Misaone i voljne djelatnosti odijeljene su od čuvstvene, ali ne i od predodžbene. U prijašnjem razdoblju dominirala je afektivnost mislima i htijenjem. Ipak, ta misao sada služi djetetu (dient ihm), no ono se njome ne poslužuje (bedient sich der Vernunft nicht) (Keilbach, 31, 185). Od nestvarno-fantastičnog mišljenja, u kojem je nesigurno razlikovalo između stvarnosti i fikcije, dijete je nedavno prešlo na stvarno logičko mišljenje, ali ne na apstraktno. To će se zbiti istom u pretpubertetu i pubertetu (Remplein, 47, 324.) — Od globalnog afektivnog pristupa svijetu prelazi dijete na analitički hladni pristup (teihinhaltlich) (Remplein, 47 461). U pokusima dijete se sada zadržava na oblicima, u djetinjstvu prije škole zadržavalo se na boji (Remplein, 37 321). Na pitanje, što je što (definicija), daje 40% finalne definicije, samo 1,1% s nadređenim pojmom.

Upravo je završio u 6. godini razvoj jezika. Iza imenica kao »desiderata«, došli su glagoli (operativa) i konačno prilozi, prijedlozi i veznici (»relata«). Dijete koje do 6. godine ne bi naučilo nijedan jezik, postalo bi nesposobno da nauči ikoji jezik, osim nekoliko rečenica, jer je završen intenzivni razvoj moždanih centara. — Sada više nema opasnosti od bilingvizma. U ranijim godinama učenje dva jezika moglo je, ako se urgiralo, uzrokovati i mucavost. Dijete dolazi u školu s otprilike 2—3 tisuće riječi. Slijedeće godine, a već i ove, veliki napredak u vokabularu: dijete nauči u školi i do 1000 novih riječi godišnje.

Pamćenje: neposredno može opetovati 5 brojeva u Binet-Termanovu testu inteligencije. S 12 godina moći će opetovati neposredno 6 brojeva, odrastao čovjek 8. Sa 6 godina dijete može opetovati rečenicu od 16 slogova. S 10 godina moći će neposredno opetovati rečenicu od 26 slogova u Binet-Termanovu testu. Udžbenik treba da vodi računa o tome. Od 10 neobičnih stvari, za 48 sati upamti 6; u jedanaestoj godini popamtit će ih svih 10. Ovoj godini kao i slijedećim do jedanaeste, kad počinje logičko pamćenje koje u 15. godini potpuno prevlada, odgovara asocijativno-mehaničko učenje.

Predodžbeni svijet srastao je uz misao, i obratno. Dijete je nesposobno da išta potpuno apstraktno shvati. Važno je ipak da uči pravilno misliti, razlikovati stvari, imenovati ih, izvoditi najjednostavnije račun-ske operacije itd. Doba priča još traje. Slijedeće godine početak će naivna kritičnost (Hurlock, 28; Humek, 27). Dijete je većinom eidetično, živih predodžbi. Do 16. godine ima ih još 65%, kod odraslih samo 7%. Po W. Jaenschu, gdje ima kreča u vodi u tlu, ima više eidetičnosti. Djeca tako dobro zapamte sliku da s nje mogu očitavati zatvorenih očiju podatke. Dva su tipa eidetičara: jedni su više po uzoru paslike te im za slike vrijedi Emmertov zakon: slika se povećava ili umanjuje prema udaljenosti pozadine. Drugi su više predodžbeni. Prvi su tetanoidni, prema Jaenschu; drugi bazodoidni, sjajnih očiju i mekih crta lica. — Učitelj mora biti dobar pripovjedač priča i iskorištavati svježinu eidetičke mašte. Bez slika i flanelograma danas se teško može zamisliti suvremena pouka u dva niža razreda osnovne škole.

Pažnja: Počinje sudbonosno doba od 7. do 12. godine u kojem se uči aktivna pažnja. Izgleda da se kasnije u životu ne da potpuno nadoknaditi ako je zatajio trening aktivne koncentracije u ovo doba. I genijalno inteligentni bit će nesposobni za školovanje. Dijete je inače odano rastresenosti i sanjaranju.

Motorika: Dijete ove dobi nema strpljivosti (Remplein 37, 325), neodoljivo je pokretno. Zato je ovo razdoblje klasično doba za tzv. radnu metodu. Samo potpuno aktiviran uči optimalno. Ipak bi bilo krivo da se sve uči u obliku igre (Remplein, 47 352). Odgoj mora imati perspektivu prema budućim stanjima i promicati ih. Dječaci vole konstruiranje, djevojčice lutke.

Afektivnost. Po sebi, ovo je doba latentne afektivnosti, afekti ne dominiraju mišljenjem i htijenjem. Britansko ministarstvo prosvjete organiziralo je psihijatarska ispitivanja. Rezultat je da je 5% teško neadaptirane djece, 20—25% lakše koja trebaju psihoterapeutsku pomoć.

Afektivna napetost rješava se motorno, ne na temelju mašte (René Zazzo, 74). Doživljaj svijesti (Selbst) nesiguran je i dijete se boji da ne izgubi identitet (Gesell).

Vrlo su sugestibilni, dvostruko više negoli petnaestogodišnjaci (Stern). Učitelj je stoga krajnja instanca (Remplein, 47, 355), sve mu vjeruju. Okrutni su prema životinjama (Remplein, 47 325). Često prave grimase.

Socijalnost. Grupiraju se u skupine od 2 do 5. Do 13. godine neće biti sposobni za ekipni rad. Pravog sociograma još nema, potpuno je pod utjecajem učiteljevih zahvata. Razred nije cjelina bez njega. Dosada su bili potpuno polarizirani uz obitelj, sada su bipolarni: obitelj s jedne strane, svijet, škola, drugovi s druge.

Moral: Sasvim heterogen, strukture *nad-ja*. Mjerilo su roditelji i učitelji.

Religija isto tako kao i moral odraz okolice, ipak već od 3. do 4. godine u centru je racionalni elemenat: lanac uzroka do konačnog »zašto« koji je dijete u to doba neprestano pitalo (Shinn; Keilbach, 31).

OSMA GODINA (7—8. godine)

Opća karakteristika: Ekspanzivnost, prema Geselku. Slika se bitno ne mijenja od sedme godine, samo postoji napredak na svim područjima i osjećaj veće sigurnosti.

Tjelesne promjene: nema značajnijih. Dobiva dva nova stalna zuba.

Spoznaja i djelatnost. Počinje naivni realizam s obzirom na priče. Nevjerojatno ne prihvaćaju, vjerojatno vjeruju kao stvarnost. Do 10. godine izgubit će vjeru u basne. Antropomorfni lik o Bogu kod nekih se dovodi u pitanje (Ch. Bühler). Kod njih je, dakle, jača kritička distanca i veći dar zapažanja (Remplein, 47, 339).

Prema Piagetu, od drugog do četvrtog razreda osnovne škole rječnik se podvostručuje, 1000 novih riječi godišnje (Remplein, 47,340).

Pamćenje je također uznapredovalo: od 10 neobičnih stvari nakon 48 sati upamte 7.

Počinje doba skupljanja albuma i zbirki i traje do 14. godine.

Afektivnost. Javlja se viša čuvstva (Kopfgeföhle), za razliku od čuvstava srca (Herzgeföhle): čuđenje, sumnja, uvjerenje... Okrutni su prema životinjama.

Socijalnost: Počinje doba gangova, većih grupa, sve do 12. godine, kad će se to početi raspadati.

Moral: Odras okoliše. Razlikuje dobro od zla. Otac i mati mjerilo su za idealni ja (*nad-ja*). Opasan je dvostruki moral, djeci treba rastumačiti razliku između laži i čuvanja tajni, inače će se neprestano sablažnjavati. Vanjska im je sankcija dovoljna kao motiv moralnosti (heteronomni moral) (Remplein, 47, 357).

Religija: Treba razlikovati prisposobe i basne od stvarnih događaja u Bibliji.

DEVETA GODINA (8—9. godine)

Opća karakteristika. Prema Gesellu: samostalnost (Selbständigkeit). Sad su mirniji, nakon faze uzbuđenosti iz 8. godine (od 6—9. godine: prema Busemannu). Ta uzbuđenost očituje se u brbljavosti (Schwatzalter) (Remplein, 47, 360). Za Busemanna i Rempleina čitavo to razdoblje od 9—11/12 godine jest u znaku integracije i sklada. Gesell vidi ipak razdoblja introvertiranosti i ekstravertiranosti, svake godine obratno.

Tjelesne promjene: ništa naročito, malo narastu, dobiju 2 nova stalna zuba.

Spoznaja i djelovanje: Počinje kritički realizam (prije je bio naivni realizam, dok je prije 7. godine bila fantastika). Prihvaćaju i interesira ih samo istinsko i moguće; zanima ih da li je moguće zaista i bilo (Remplein, 47, 338).

U definicijama se pojavljuju nadređeni pojmovi s 10,7%. U 7. godini samo 1,1% (Remplein, 47, 364). Javlja se apstraktni pojam, ali vrlo povučeno, daleko od toga da bi dominirao, a kamoli da bi se osamostalio.

Koncentracija pažnje i shvaćanje odnosa djeluju već mnogo jače (Remplein, 47, 391). Vjerno crtaju, ali bez perspektive (Remplein, 47, 368).

U školi dječacima ide bolje račun i realni predmeti, djevojčicama jezik i biologija. Dječaci su funkcionalno usmjereni, zanimaju ih konstrukcije, djevojčice se zanimaju za formu: zanima ih oblik, ne funkcija. Zanima ih oblikovanje u šivanju, kuhanju i crtanju. Remplein stoga svjetuje za 9. godinu i dalje odijeljenu školu (47, 379. 380).

Afektivnost: Od 9. do 12. godine afektivnost je plitka, ali vrlo vedra (Lebensfreude) (Remplein, 47, 382). Okrutni su prema životinjama. Tipično doba fakinluka: Lausbubenalter (Remplein, 47, 371). Zanimaju se za pustolovine. Robinzonsko doba (Remplein, 47 368).

Socijalnost. U gangu, grupi postoji rang po važnosti (47, 375). Nastaje vođa razreda. Prvi samostalniji sociogram koji nije tek odraz utjecaja učitelja i starijih. Razred ima svoju fizionomiju. Dječaci traže vođu igre, djevojčice ne (47, 377).

Moral i religija bez naročitih promjena. Treba računati s kritičkim realizmom. Dječacima će imponirati Bog konstruktor, djevojčicama Bog ljepotâ u prirodi.

DESETA GODINA (9—10. godine)

Opća karakteristika: Godina integracije i punoće prema Gesellu. Kod nekih djevojčica iznimno počinje pretpubertet u drugoj polovici godine, tj. prvi znak tjelesnog zrenja (dlake pod pazuhom i oko spolnih organa). Prema gđi Hurlock, pretpubertet počinje za djevojčice od 10—11. godine.

Tjelesne promjene: Kod djevojčica početak naglog rasta do 14. godine. Karlica će kroz to vrijeme narasti u obujmu za 20 cm. Kod dječaka nema značajnijih promjena. Dobivaju dva stalna zuba kao i djevojčice.

Spoznaja i djelovanje. Gubi se neposredna povezanost s okolinom, nutritna otežava. Budi se teoretska i kritička misao do fanatične objektivnosti (Wirklichkeitsfanatismus). Ideal im je stvarnost i točnost (Remplein 47, 361). Sposobni su za generalizaciju i apstrakciju, dječaci pola godine prije djevojčica (u 9 1/2), no ne upotrebljavaju je mnogo (ib., 358). Sada 26,6% djece daje prave definicije s nadređenim pojmom. Počelo je prirodoznanstveno mišljenje, ne još filozofsko (Remplein, 47, 363).

Od 10 neobičnih stvari nakon 48 sati upamte 9. Vrlo pogodno vrijeme za vježbanje pamćenja.

Skupljaju albume sve do 14. godine. 65% su eidetičari (47, 408).

Afektivnost. Mirnija. Iskreni su, prijazni, naivni u razgovoru. Zanimaju se za sve stvari. Nemaju velikih briga. Tipičan odgovor u intervjuu: »Katkad da, katkad ne...« Nema plača. Ipak ima znakova budućih oluja u zastrašujućim snima.

Ne brinu se za svoju nutritinu, još su u punom djetinjstvu (Gesell, 19., 376). Žive u sadašnjosti i ne žele je mijenjati. Planovi za budućnost sasvim su nerealni. Čak i djevojčice žele biti akrobati i istraživači (Gesell, 19, 368).

Kod djevojčica ima tajnih intriga i prijateljstva s visokim zahtjevima. Nema interesa za *sexus*. Djevojčice ne vole dječake, ali bude koje

udivljenje izdaleka. Dječaci preziru djevojčice. Ima prijateljstva koja nisu erotska.

Dječaci se dive junacima, djevojčice koji put sanjare zaljubljenost o učiteljici; u Americi općenito vole konje.

Vole tatu, mamu, zatim konje itd. Žele biti misionari, lovci, liječnici, glumci. Ne vole školu, učitelje, rat, jetra, špinat, margarin itd. Ideal im je živjeti na farmi, imati motor (djevojčice konja), psa (djevojčice lutku).

Socijalni odnosi: Odani su majci, puni udivljenja prema ocu, naročito djevojčice. Dječaci su odaniji majci (Gesell, 19, 383).

Bolje se slažu sa starijom braćom i sestrama negoli s mlađima.

Povezani su s obitelji i brane roditelje pred kritikom starije braće i sestara.

Žive u grupama prijatelja. Ima i posebnih prijatelja na temelju povjerenja, bez erotike. Prosuduju se i cijene po sportu i uspjehu u školi te kao dobri drugovi i nebojše.

Vole učitelje i učiteljice i cijene ih. Godi im umjerena disciplina.

Moral: Puritanci su. Moral se sastoji od zabrana (Gesell, 19, 455). Moralni osjećaj prilično je samostalan uspoređen s prijašnjim godinama, ipak je to interiorizirani autoritet. Svađaju se i brane svoje stavove. Počeo je u tom smislu samostalni moral. »Savjest mi kaže što je krivo, pa čekam da mama vikne, da znam da li je zaista krivo«, (Gesell, 19, 455).

Krivnju će svaliti na drugoga. Nastoje biti poslušni, ali im to ne uspijeva osobito. Svađe su česte, ali ne traju dugo. Osuđuju varanje u školi, kasnije će biti blaži u tom sudu. Dječaci pokušavaju pušiti, jedanput-dvaput, pa im se ne sviđa. Svi osuđuju piće i psovku. Kasnije će biti diferenciraniji (Gesell, 19, 466).

Religija: Pojavljuje se apstraktna ideja o Bogu koja postoji uz antropomorfnu predodžbu (Keilbach, 31). Mole se Bogu u nevolji, kad nešto izgube. Mole se i oni koji kod kuće nauče kazati da ne vjeruju (Gesell, 19, 480) jer Bog upravlja sudbinom (ib., 487). Idu u crkvu jer roditelji tako hoće. Iza pokopa duša ide u nebo. Pakao ne spominju (radi se o protestantskoj djeci).

JEDANAESTA GODINA (10—11. godine)

Opća karakteristika: Kidaju se veze. Pasivna introverzija (Jung). Napeti su i traže sebe u sukobu s drugima (Gesell 19, 349).

Za djevojčice počinje prepubertet s 10 1/2 ili s 11 godina i traje do trinaeste godine, kad počinje *menarhe*, početak menstruacije i s njome pubertet. Kod djevojčica afektivnost se ponovno probija u prvi plan. Negativna faza: pola do jedne godine, prema Rempleinu (47, 398). Prema Debessu, negativna faza traje do 15/16. godine.

Tjelesne promjene: Djevojčice mijenjaju stas, noge i ruke najprije narastu (i nos se žuri prije ostalog lica), a zatim tek trup. Tako nastaje pubescentna disharmonija. Veliki interes za rast grudi, ogorčene su kad

čuju za buduću menstruaciju. Iznimno pojedinačni slučajevi menstruacije (Debesse 9, 23). U Abesiniji čak u 9. i 10. godini. — Puls, koji je kod rođenja bio 135, sada se spušta na 90.

Dječaci zakašnjaju za godinu do 2 godine. Njihov pretpubertet počinje u 12 godini i traje do 14. Gđa Hurlock pretpostavlja pretpubertet (zove ga preadolescencija) i za dječake od jedanaeste do 12 1/2 godine.

Spoznaja i djelovanje. Apstraktna misao odlučno napreduje. U 11. i 12. godini budi se deduktivna misao i formalno zaključivanje (Vermeulen, 70, 133). Jedna trećina njih počinje pisati dnevnik. Skupljaju albume i zbirke do 14. godine. Slikaju već perspektivu (22%).

Od 10 neobičnih stvari nakon 48 sati upamte svih 10.

Afektivnost. Više ima plača. »Smijeh i plač u istoj vreći«, veli gđa Humek (27). Egoistični su i samovoljni, hipohondri, nespretni, brbljavi. Ne podnose kritiku. Ne muče više životinje. A više je dobrih nego teških sanja.

Više su orijentirani prema budućnosti negoli prijašnje godine. Zvanja koja biraju realnija su i odijeljena za dječake i djevojčice. U USA djevojčice, zbog mode da imaju konja, na prvo mjesto stavljaju da bi postale veterinari (Gesell, 19, 361).

Za djevojčice je ova godina ludo doba cerekanja. *Silly gigling age* (Hurlock). Sanjare zaljubljeno o kojoj prijateljici. Ima još sanjarenja o učiteljici. Ideali su im filmske zvijezde ženskog roda.

Dječaci teroriziraju djevojčice. Grupe dječaka proganjaju grupe djevojčica. Dečki vole junake iz povijesti i s ekrana (Gesell, 19, 383 — 413). Kad nema gruda, lete poruge.

Socijalni odnosi: U konfliktu su s roditeljima i s prijatelji(ca)ma. »Sad mi se čini da sve što činim, činim krivo.« Oponira i čini obratno. Osobito se opiru majci, oca se boje. Djevojčice bolje prolaze s tatom od dječaka. Na usnama se javljaju »stari« i »stara« (Gesell, 19, 384—415).

Češće se i duže sukobljuju s mlađom braćom i sestrama, dok su im odnosi sa starijom braćom i sestrama dobri.

Pripadnost obitelji ipak je jaka.

Ne podnose protekciju i »Lieblinge« ni u školi ni u obitelji. Djevojčice već vode sat šutnje, ljubomorne su na prijateljice.

Obje strane traže sebe kroz priznanja u društvu, zato su im pohvale pravi balzam.

Ne vole: školu, okrutnost prema životinjama, sve što ozljeđuje te gubitak prijatelja. Žele imati više novca.

Moral: Prema Gesellu, početak nutarnjeg morala (19, 456). »Neću učiniti ako je zbilja zlo...«

Ružne riječi govore, tvrdoglavi su, a žele biti raspoloženi i susretljivi. — Djevojčice više lažu i krađu od dječaka. Većina dječaka u školi vara, ali to osuđuju. Šutjeli bi kad bi drugoga okrivili za nešto što su oni učinili. Dječaci lažu samo u nevolji, djevojčice kleveću iz intrigantstva (Gesell, 19, 466).

Pravednost mora svuda vladati, zato ne podnose »Lieblinge«.

Neki dječaci psuju da bi izgledali odraslo. Rijetki puše. Misle da se ne smije previše piti.

Počinje masturbacija (Remplein, 47, 422). Ako učine zlo, traže mir u balzamu priznanja.

Religija. Počinju religiozni problemi, raste interes za sakralno. Borba između antropomorfnog i apstraktnog pojma o Bogu: svuda i negdje, vidljiv i nevidljiv... Traže rješenje (Keilbach 31). Bog je duh, Bog je ideja, cilj. Mole se kad im nešto treba (Gesell, 19, 482).

DVANAESTA GODINA (11—12. godine)

Opća karakteristika: Prema Gesellu trebala bi biti mirna, karakterizirana okretnošću u saobraćaju sa svijetom (Geschmeidigkeit im Umgang), dakle mirna ekstravertirana godina. Za djevojčice, koje su u jeku pretpuberteta, ta je slika preoptimistička. A i za dječake je to početak pretpuberteta, koji traje do 14. godine, doba naglog rasta i proboja afektivnosti u prvi plan. Negativna faza, prema Rempleinu, trajala bi od pola do jedne godine; prema Debesseu, negativna je ova godina i sve do 15/16.

Tjesne promjene: Sad i kod dječaka počinje nagli rast nogu, ruku i nosa koji vodi do pubescentne disharmonije. Narast će 20—25 cm do odraslog stasa, i opet će vrijediti Manuvrijev zakon: *trup: noge = 1* (Debesse, 9, 19). Pojavljuju se sujedice, začepjene lojnice koje se često upale u prištiće.

Prema Hurlockovoj, sada, a ne u prošloj godini, početak masturbacija. Prema Rempleinu, početak masturbacija u 12. godini koji ide do maksimuma u 15. godini, kad naglo opada. Maksimum je 70% do 99%.

Kod djevojčica počinju prve menstruacije, kod dječaka česte erekcije.

Spoznaja i djelovanje. Realistično i mirno razmišljanje. Teže za skladom. Još skupljaju albume i zbirke do 14. godine. Logičko pamćenje naglo raste do maksimuma u 14/15 godini, kad je optimum za pamćenje formi (Gestalt) (Remplein, 47, 407). Smisao sve više zaokuplja, ali i mehaničko-asocijativno pamćenje još dobro funkcionira. Ova i prethodne dvije godine odlične su za vježbu pamćenja i memoriranje. Prema Kochu, ima još 65% eidetičara.

Afektivnost. Pozitivno su raspoloženi prema drugima, vrlo brbljavi, pričaju viceve. Kalebaju između djetinjastih i dječaćkih reakcija. Sanjaju malo, tek po koji tjeskoban san (Gesell, 19, 349). Dvanaestogodišnjak neće da ga tretiraju kao dijete. Smatra da je bolji nego prošle godine. Traži sebe u priznanjima drugih. U budućnost gleda optimistički. Neodlučan je gledom na izbor zvanja.

Djevojčice imaju erotska prijateljstva s prijateljicama. Pojedine se jako zanimaju za haljine i starije dečke.

I kod dječaka prve fiksacije na djevojčice. Ima i sanjarenja o starijoj učiteljici (Gesell, 19, 382—413). Zvižde djevojčicama i tajno ih promatraju. Interesiraju se za seksualna pitanja, ali još nema naročite sklonosti. Traže seksualnu pouku.

Socijalnost. Gangovi se počinju rasipati, individualni interesi jači su. Povezuje ih igra. Grupe igrača potpuno su i definitivno rastavljene prema spolu.

Pomiruju se s roditeljima, više se drugarski odnose prema njima. Manje je konflikata i više neovisnosti. Žele biti koji put izvan obitelji, ali su s njome usko povezani.

Djevojčicama su mame odviše starinske i nemoderne. Za neke je tata junak s kojim koketiraju. Žele kao i dečki biti sličniji tati nego mami. Otac objema stranama imponira i boje ga se. Dječaci se natječu s njime u duhovitosti i ustrajnosti (Gesell, 19, 383—414).

Najviše ih uzrujava protekcija i nepravda u obitelji i u školi. Sad su bolji odnosi s mladom braćom i sestrama, a lošiji sa starijom, koji ne uvažuju njihovu emancipaciju.

Moral: Za djevojčice je krajnje vrijeme za seksualnu inicijaciju. Na stoje, i dječaci i djevojčice, izaći s problemima sami na čistac. »Savjest je stroga sa mnom«. Mišljenje grupe jako utječe. Većina kaže da bi krivnju uzeli na se, ne bi dopustili da drugi bude okrivljen (Gesell, 19, 466). Dječaci su tvrdoglaviji. Varaju u školi i ne obaziru se na uvjeravanje. Ima krađa iz zabave. Misle da se koji put mora lagati. Psovati nije lijepo, ali spada na muškarce. Ne valja odveć piti. Ne puše. Nema još socijalnih gledanja na svijet.

Religija: Smrt je strašna. O nebu sanjare. Bog je pola duh, pola ideja. Ili: polu čovjek, polu duh. On je nešto što svime upravlja. Ima ih koji kažu da ne vjeruju (Gesell, 19, 483). Prethodne godine više su molili u nevolji. Preko polovine njih ide u crkvu (Gesell, 19, 488).

Traže rješenja između antropomorfnog i apstraktnog pojma o Bogu (Keilbach, 31).

TRINAESTA GODINA (12—13. godine)

Opća karakteristika. Prema Gesellu: aktivna introverzija. Povlači se u sebe. Godina otkrivanja svoga ja (Remplein 47, 458). Godina osamostaljenja (ib., 489). Duševno rođenje (J. J. Rousseau).

Kod djevojčica u drugoj polovini te godine većina već ima menstruacije. Time postaju djevojke i počinje pubertet. I kod dječaka iznimno ima prvih ejakulacija, kod njih je u jeku pretpubertet i prodor afektivnosti u prvi plan. I jedni i drugi naglo rastu.

Godine osamostaljenja, prema Rempleinu, jesu: treća, šesta, trinaesta (47, 429).

Tjelesne promjene: Kod djevojčica pubertet počinje, menarče u drugoj polovici 13. i prvoj polovici 14. godine. Raspon za početak menstruacije jest od 11. godine do 17/18. U Abesiniji čak od 9/10, a u Laponiji u 18. godini (Debesse, 9, 23). Glas se spušta za tercu niže. Gornja horizontalna granica puberalnih dlaka ostaje tako vodoravno kroz život. Kod dječaka nakon 16—17. godine počnu dlake rasti gore, prema pupku. Prema gđi Hurlock, za djevojčice je spolna zrelost u 13; 5. Računato je po spolnim hormonima u urinu, razvoju karlice i po dlakama koje se kovrčaju. Menstruacija traje 4—5 dana, po žlicu iscjetka dnevno.

Kod dječaka prve ejakulacije 13; 8. Bruce oko spolnih organa u 13; 6, početak mutacije glasa u 13; 4. Česte su erekcije, ima i po koja noćna polucija. Masturbacije rastu. — Mumps, upala zaušnica, šteti spolnim žlijezdama i odgađa pubertet.

Završetak okoštavanja zubi. Bude ih 28 ili 32. Do 25. godine mogu se pojaviti 4 zuba mudrosti kod onih koji imaju 28, ali ne moraju.

U 13. godini sluh je najbolji, iza toga počnu izumirati najviši tonovi.

Spoznaja i djelovanje. Fenomenalni *ja* pretvara se u duševni *ja*. Erlebnis der Individuation. Nezorno mišljenje se pojavljuje, apstraktni pojam s potpuno zanemarenom predodžbom (Gesell, 19, 458). Sachdenken prelazi u Begriffsdenken (Remplein kaže Wortdenken). 53,5% daje definicije s nadređenim pojmom. Proučavaju svoje misli i raspoloženja. Traže sebe u sebi, ne u drugima i preko drugih (Gesell, 19 376).

Prijelaz od mehaničko-asocijativnog na smisleno-logičko učenje i pamćenje. Slijedeće godine svršit će taj proces u optimizmu smislenog pamćenja (14. godina) (Remplein, 47, 404).

Predodžba je još uvijek svježaja; ima 65% eidetičara, prema Krohu. 23% njih slika perspektivu (Remplein, 47, 369. 480). F. Berger načinio je pokus o jezičnoj ekspresivnosti na temelju filma *Der Schicksalsberg*. Do 12. godine zadržavali su se na vanjskim stvarima, u 13. i 14. godini na motivima zašto junaci rade, u 15. godini zahvaćali su cjelovito karaktere i radnju.

Još skupljaju albume i zbirke, nagođinu će izgubiti volju za njih.

Afektivnost: Najafektivnije doba u životu. Više tjeskobnih sanja nego prije. Interes za vlastitu ličnost. Žele biti lijepi, dotjeruju se. Sanjaju o veličini kao glumci, umjetnici, često kao tragične ličnosti (Gesell, 19, 359). Često su odsutni duhom, »ne čuju« što im se kaže. Povlače se od obitelji i vole biti sami, »pravi pustinjaci«. »Nikome ne želim biti blizu.« Nema više grupa, samo binari, najviše ternari trinaestogodišnjaka. Intimna prijateljstva u kojima se zanimaju za osobno kod sebe i kod drugih.

Djevojčice se interesiraju za starije dječake. Nekima su dečki još ljudi, nekima su divni, luduju za njima. Tajne simpatije i nepriznate ljubavi. Još više se povlače od dječaka osjećajući nesigurnost. Nespretno hihoću i čine gluposti pred dječacima. Smeta im što su narasle veće od vršnjaka.

Neki dječaci vole koju djevojčicu. Kad su skupa, ne znaju što bi s njima. Zapažaju da su lijepe. Rado im napakoste, ali ne previše.

Za obje strane godina tajnih oduševljavanja za filmske zvijezde obaju spolova.

Socijalnost: Prva duboka afektivna prijateljstva na osobnoj bazi. Sad su istom sposobni za ekipni rad (R. Supek, 63). Budućeg ženidbenog druga zamišljaju kao čovjeka koji ih razumije.

Povlače se od majke. Ne podnose njezine nježnosti. Sve smatraju špijuniranjem. U sukobima s roditeljima djevojčice cmizdre, dječaci se svađaju. Govore o roditeljima bez poštovanja, ne primaju kritiku. Odnos s ocem ipak je bolji, boje ga se, ali se povjeravaju više majci.

Svađe s neposredno mlađima. Dobri odnosi sa starijim i posve mladima.

Minimum vremena nastoje provesti u obitelji. U tom smislu s tom su u boljim odnosima nego s obitelji kao cjelinom (Gesell, 19, 383 — 413). Ipak je ta godina u znaku protesta prema ocu ukoliko priječi njihovu emancipaciju. Odnosi s ocem bolji su jer je manje kod kuće.

U školi su odnosi bolji jer su povučeni i zaokupljeni sobom.

Moral: Krajnje je vrijeme za seksualnu inicijativu dječaka. Remplein (47, 417) donosi rezultate ankete iz 1949. godine: 24% dječaka upućeno je od roditelja, 40% od kolega, 6% od duhovnika, 30% iz knjiga. — 40% djevojaka upućeno je od roditelja, 15% od kolegica, 4% od starije sestre, 12% poukom, 3% od liječnika, 2% o duhovnika. U jednom bavarskom selu od 116 njih 3,4% (4) upućeno je od roditelja, 32,8% (38) od župnika (na sreću, veli Remplein), 1,7% od drugih. Remplein opravdano smatra da su u prvom redu roditelji dužni dati seksualnu inicijativu, uviđa prednost da je dadne onaj koji se posebno za to spremio. Zanimljivo je mišljenje dra Schneidera, sveučilišnog profesora pedagogije, oca obitelji i uvjerenog katolika. On kao otac daje prednost svećeniku, jer — veli — otac i mati izgleda kao da se brane i opravdavaju pred vlastitom djecom, dok je svećenik predstavnik najuzvišenijeg autoriteta. Njegovi razlozi govore samo kako je dobro da i svećenik iznese mladima stanovište Objave i Crkve, koja visoko cijeni obiteljsku tajnu, a ne da bi roditelji smjeli zapustiti svoju dužnost ili je prepustiti drugima (52).

Prema Rempleinu, sada je vrijeme rođenja osobne savjesti (47, 451). Savjest se interiorizira. Odgovornost je iznutra (Gesell, 19, 458). »Moji me roditelji mogu nagovarati, ja ipak to sve promislim, neće me smetati ako se u školi nešto smatra zlim.«

Pravednost traže svuda. Manje varaju, krađu i lažu, ali više toga prešute. Psovku više osuđuju nego prethodne godine. Ima već prvih pušača, prigodice, iz povodljivosti.

Cijene razboritost, odlučnost i mir: ono što sami nemaju.

Religija. Rođenje osobne religije, prema Rempleinu (47, 451). Racionalisti su i traže teoretsko obrazloženje o nebu i paklu. Pokušavaju misaone definicije o Bogu. Mole se spontano. Idu više u crkvu (kod protest.). Kod protestanata *potvrda* ih sili na odluku.

ČETRNAESTA GODINA (13—14. godine)

Opća karakteristika: Prelazna (prema Gesellu), ekstrovertirana godina. Dječaci počinju pubertet, koji traje do 16. godine. Sebe traže uspoređujući se s drugima (Gesell, 19, 349. 362) pomoću identifikacije.

Tjelesne promjene: Kod djevojaka staje zaleť rasta. Centar gravitacije sada je u zdjelici. Kod djevojaka motorna vještina potpuno razvijena.

Kod dječaka vrhunac puberalne disharmonije. Kod većine u 14; 5 dolazi do ejakulacije i time počinje pubertet.

Dječak i djevojčica dvostruko su jači mišićima negoli u 10. godini. Momci će svoju snagu još jednom podvostručiti do 18 godine, kad će biti dvostruko jači od djevojaka. Srce dolazi do odraslog pulsa: 75 kod dječaka, 80 kod djevojaka.

Mozak je sada, od 14—20. godine, najteži u životu: 1374 za muške, 1244 za ženske u prosjeku (Debesse, 9, 19).

Spoznaja i djelovanje. Logičko pamćenje završava razvoj i dolazi do optimuma (Remplein, 47, 407). Djevojke počinju pisati dnevnik. Prestat će u 16/17. godini. Dječaci će početi istom u 17. i pisat će do 21. godine. Sedam brojeva mogu opetovati neposredno u Binet-Termanovu testu inteligencije. — Ostalo sve kao prošle godine.

Ekspressionizam je svijet od 14. do 16. godine. Prvi put se izjašnjaju da vole umjetnost, literaturu, muziku (Remplein, 19 483; Gesell). Još ima mnogo eidetičara, sve do 16. godine. Kad pričaju o filmu, ulaze u motive protagonista (F. Bergerov test).

Afektivnost. Doba najveće afektivnosti još traje. Manje ima strašnih snova, a više čudnih koji zbunjuju; malo ima običnih snova. Nezadovoljni su sa sobom. Žele narasti i biti kao odrasli. Čas su djetinjasti, čas upadnu na zreli. Nešto divno čeka ih u životu (Gesell, 19, 360).

Budi se smisao za humor. Rado se ponašaju dobroćudno. Tašti su, hoće popularnost, osjetljiviji su na čast. Traže se kroz identifikacije (Gesell, 19, 376).

Djevojke se više interesiraju za dečke nego obratno. Djevojke su posvađane, te po dvije sedmice ne govore jedna s drugom. Najbolje su prijateljice sada neke nove iz daleka. Glavna tema razgovora jesu dečki i osjećaji. Doba telefoniranja. Neke govore da već imaju trajne veze s dečkima. Mnoge luduju za njima, »dive im se«. Žele da ih dečki prate kući, zovu ih na ples. Smeta im što su vršnjaci manji rastom od njih. Poljubac je tema broj 1.

Dječaci imaju nove prijatelje iz daleka; osjećajna prijateljstva. Iznimno imaju trajnu vezu s djevojkom. Oni se više zanimaju za sport. Završavaju djevojke. Neki kažu da su prethodne godine ludovali za djevojkama, a sada su se ohladili.

Za obje strane, posebno za djevojke, kerubinsko doba: neodređena sklonost prema mnogima drugoga spola. Sanjare jedni o drugima.

Socijalnost. Majka je, dakako, strašno staromodna. S njom prekidaju. Ne vole njezine »prodike«. Znaju već unaprijed što će reći. Ona želi da ostanu mladi i ovisni. Ali ima i povjerljivih razgovora s majkom. Dopusćaju sebi više slobodnost.

I tata je staromodan. S njime bolje izlaze. Boje ga se, ali u debatama već okušavaju snage. Doživljavaju odnos obitelji s vanjskim svijetom i često se stide svoje obitelji.

Tolerantniji su prema učiteljima. Kritiziraju ih ili cijene prema osobnim crtama i stručnoj sposobnosti.

Počinje malodobni kriminalitet (Gesell, 19, 440). U izboru zvanja vide više mogućnosti nego prije.

Kod Rimljana su dječaci u ovoj godini dobivali *togam virilem*, a u srednjem vijeku postajali su paževima. Dobro je da u ovim godinama odu neko vrijeme izvan obitelji u kakav dobar internat ili k rođacima.

Moral. Gotovo svi dječaci imaju masturbacije ili noćne polucije. Liberalniji su i sveobuhvatniji u moralnom vrednovanju. Samostalniji su. »Ako mislim da je nešto opravdano, neću se dati uznemirivati.« Kažu da nikad ne bi dopustili da drugi bude okrivljen zbog njih. 75% vara u školi. Ne krađu i ne lažu, osim u nevolji. Djevojke više lažu. Psuju, ali

ne Boga. Ima ih kojima se piće osladilo. Neke djevojke puše, dječaci mnogo više (Gesell, 19, 466).

Religija. Manje su skeptični nego lani. Bog je moć, ideja. Smrt je neizbježiva i boje je se. Manje idu u crkvu (protestanti), a koji idu, idu s većim veseljem.

PETNAESTA GODINA (14—15. godine)

Opća karakteristika: Introvertirana godina integracije, prema Gesellu (19, 349). Sve se razjašnjava, produbljuje i organizira.

Djevojke završavaju pubertet. Glas im se stabilizira, a dječaci su u jeku pubertetskih promjena. U drugoj polovici ($15 \frac{1}{2} = 15;6$) počinje za djevojke mladenačka kriza i prijelaz u adolescenciju (16. $\frac{1}{2}$ do 20).

Tjelesne promjene: Srce od 14 do 18. godine naglo raste, podvostručava se u 4 godine. Nisu sposobni za sprave i profesionalni posao do konca 16. godine. Mišići kod muškarca bit će u 18. godini dvostruko jači nego u 14, trostruko jači nego u 10. godini. Kod djevojaka mišići su potpuno razvijeni u 14. godini, u 18. bit će dvostruko slabije od mladića, ali će biti dvostruko finije i osjetljivije na elektrodermalnu reakciju (EDR).

U pola godine podvostručuje se broj zrelih moždanih stanica nastalih od neuroblasta. Mozak završava svoj razvoj. Shizofrenija prije 15. godine velika rijetkost. Cikličke psihoze pojavljuju se iza 35. godine (H. Ey, P. Bernard, Ch. Brisset, *Manuel de Psychiatrie*. 1963², 465).

Spoznaja i djelovanje. Razmišljaju o sebi u vezi s idejama i idealima (Gesell, 19, 349, 376). Diskutiraju o svojim idealima, sve hoće formulirati. Analiziraju svoje misli i misli drugih. Aprioristi su koji svuda traže dokaze (Remplein, 47, 471). Budi se duhovno-znanstveno mišljenje, filozofija. Sve postaje zadatak, nije više naravni proces i odraz okoline. F. Bergerov test s filmom *Der Schicksalsberg* pokazuje da sude o karakterima i doživljavaju cjelinu, ne samo motive (Remplein, 47, 464).

Budi se i počinje umjetničko stvaranje ekspresionističkog karaktera (Remplein, 47, 482). Djevojke osobito pišu dnevnik i pjevaju pjesme (ib., 483). U USA ni dječaci ni djevojke ne pišu dnevnik, u Njemačkoj obje strane, djevojke mnogo više (od 14. do 17), mladići od 17. do 21. godine.

Prave životni plan. Izbor zvanja jasnijih je obrisa, uz veliku nesigurnost.

Afektivnost. Visok stupanj povučenosti (Selbstbezogenheit) i doba najvećeg siromaštva u kontaktima, prema Rempleinu (47, 481).

Žele vrijediti, žele biti odrasli i neovisni (Remplein, 47, 479). Puše, piju zbog afirmacije muškosti. U njima je želja da sebe formiraju i usavrše (Remplein, 47, 483). Djeluje samo izabrani autoritet, ideal, nasilje nije nikad opasnije, recimo za religijski stav (Remplein, 47, 488, 474). Gledaju kakav je tko (Sein), što radi (Tun), zadnja je stvar što docira (Wort) (Remplein, 47, 492). Traže ugovor (ib., 491).

Neobično osjetljivi na osramoćenje, naročito pred djevojkama (Remplein, 47, 511).

Javlja se duševni eros, potreba sa upotpunjenjem. Eros se javlja u najčišćem obliku suprotstavljen seksualnosti. Zato je ova godina vrhunac masturbacije i ujedno nagli pad. Privlači ih čista duhovna ljepota. Prve duboke intimne veze, koje se većinom ne ostvaruju u životu (Hurlock). Doba je to romantike i heroizma. Schiller kao pisac odlično odgovara ovom razdoblju (Remplein, 47, 495). Ima već mnogo parova, negdje je većina u prvim intimnim ljubavnim vezama.

I dječake i djevojke zanima društvena i psihička strana braka. Dječaci se ne usuđuju pričati seksualne viceve pred djevojkama. Mladi vitezovi žele se pokazati što dostojnijima pred djevojkama.

Dječaci zamjeraju djevojkama što su brbljave i što se druže sa starijima. Kerubinsko doba zaljubljenosti u mnoge.

Mnoga dopisivanja. Poljubac tema broj 1. Djevojke se slobodnije kreću u muškom društvu. Kritičnije su prema njima.

Ima i istospolnih erotskih prijateljstava (Gesell, 19, 382).

Pojavljuje se melankolija, ranije rijetkost (Debesse, 9, 36). Eritrofobija, strah da ne pocrvene. Glume neosjetljivost, zbog prevelike osjetljivosti. Često pate od dosade, melankolije i potištenosti. Skeptični su i govore radije potihom. Maksimalna labilnosti bit će za dvije godine, u 17. godini, za djevojke u 16.

Vole čitanje, umjetnost i muziku. Veoma cijene finoću i otmjenost.

Imaju veliko nepouzdanje prema izboru zvanja, osjećaju da je bit problema njihova sposobnost.

Socijalnost (Gesell 19, 383—413). Dječaci sada bolje prolaze s majkama nego prije i bolje od djevojaka. Žena kao takva sada je na viteškom pijedestalu. Ipak se povjeravaju radije prijatelju, a ne majci. Ne vole kontrole ni nježnosti. Neki su sada u najgorem odnosu s majkom.

Otac je predmet poštovanja i udivljenja, ali ni otac ni majka nisu više ideali; ideali su u apstraktno romantičnoj zamisli. Usuđuju se oprijeti ocu. Majke ih često štite u sukobu s ocem.

Najniža točka vezâ s obitelji. Za mnoge je obitelj »ništa«, prijatelji »sve«. U defenzivi su prema roditeljskom autoritetu kao pred najvećom opasnošću za svoju istom rođenu slobodu. Brane se blaziranošću (glumljenom ravnodušnošću) i povučenošću.

Nestrpljivi su s mlađima u kući (Gesell, 19, 364). Ljudi su općenito protivnici.

Prema učiteljima su buntovni i vrlo ih oštro kritiziraju. Ali ima i identifikacija s idealom. Doba »ledenih« pogleda.

Moral: U njima je želja za formiranjem i usavršavanjem. Samo uzori djeluju (izabrani ideal, identifikacija). Na njih u prvom redu djeluje kakav tko jest (Sein), zatim njegovo ponašanje (Tun), najmanje njegove riječi (Wort), (Remplein, 47, 492).

15. je godina vrhunac masturbacije i ujedno nagli pad zahvaljujući buđenju erosa. Kinsev za USA (da li je tu reprezentativni uzorak) tvrdi da 22% mladića pokušava odnos sa ženom, do 14. godine 27,8%, do 16. godine 51,6%, do 20. godine 73,1%.

Ne valja varati. Krađu samo u grupi. Treba reći istinu dokle god je moguće. Mladići više psuju, piju i puše: radi muškosti i samopouzdanja.

Personalna etika (Remplein, 47, 507). Nadasve cijene zdrav razum i razboritost. Žele sve dokazano. U kritici su netolerantni i sarkastični (Gesell, 364).

Privlače ih etički i socijalni problemi (Vermeulen, 70, 36).

Religija: Već u 3. godini pita dijete: »Zašto?« u 4/5. godini dolazi lancem uzroka do Boga (gđa Shinn). Sada je završen taj proces u razvijenoj refleksnoj spoznaji. Rođenje samostalne religije, prema Rempleinu (47, 474). »Nikad nije nasilje opasnije na ovom području« — veli on. Od 15—20. godine potpuno dominira apstraktni pojam o Bogu (Keilbach, 31). Bog je osoba i moć. Apstraktni pojam odijeljen je od antropomorfne predočžbe.

Kod nekih skepsa (USA, Gesell, 19, 480). Ne vjeruju u nebo i pakao. Opada posjet crkvi (Gesell, ib.). Više traže nova rješenja nego što bi zazirali od religije.

Zanimaju ih eshatološka pitanja: ne smrt općenito, nego »moja smrt« (Remplein, 47, 463).

ŠESNAESTA GODINA (15—16. godine)

Opća karakteristika. Prema Gesellu: »zlatni srednji put« (Goldner Mittelweg), ekstravertirana godina. Privremena stanka u traženju sebe (Gesell, 19, 376). Do svršetka 16. godine mladić nije još za profesionalnu djelatnost ni za gimnastičke sprave (D. Humek, 27). Mnogi predlažu školovanje od 10 godina; u Rusiji je to plan, sad se uvodi 9. godina, da u školovanju dostignu to doba.

Djevojke u petnaestoj i pol, a mladići u 17. godini počinju »godinu krize«, nakon koje počinje adolescencija. Sedamnaesta godina bit će godina krize.

Tjelesne promjene: promjena stasa. Zalet rasta kod mladića prestaje, trup se usklađuje s udovima do Manuvrijeva zakona: *trup: noga = 1*. Rast u širinu do harmonizacije. Ne žele dalje rasti, osobito djevojke, koje su već imale prilično neprilika što su izrasle više od vršnjaka.

Razvoj mozga završava, potpuno je odrastao (Remplein, 47, 373/4).

Spoznaja i djelovanje. Za većinu završava razvoj inteligencije. Nikad u životu neće biti bistriji, samo će se znanje i uvježbanost povećavati. Pristupačni su razlozima, više diskutiraju nego što se svađaju. (Gesell, 19, 480). 16. godina je racionalna i harmonična. 8 brojeva mogu neposredno opetovati u Binet-Termanovu testu. Koncem godine bit će sposobni za profesionalne poslove i gimnastičke sprave, jer će i kod muškaraca biti usklađen rast srca.

Afektivnost. Smirenje i odah prije krize. Snovi su ugodni i individualni. Imaju veće pouzdanje u sebe. Slobodnije se kreću u društvu. Obično dobivaju više slobode, te otpadne otpor i prkos. Mnogi izjavljuju: »Najbolja godina dosad!« (Gesell, 19, 361).

Svoje zvanje planiraju s više odlučnosti i realizma.

Djevojke imaju mnoštvo prijateljica. Među njima je jedna ili dvije s kojima izmijene prstene prijateljstva i sve im povjeravaju. Sve imaju

veze s dečkima. Vrlo neprisiljeno koketiraju i flirtuju. Željno čekaju poljubac na rastanku. Ima i vrlo ozbiljnih veza sa starijima.

Dečki se vraćaju grupi, ali imaju jednog ili dva intimna prijatelja. 2/3 njih druže se s djevojkama. Kod svih simpatije za drugi spol (kerubinska ljubav) s malo trajnih veza (Gesell, 19, 383—413). Polovica moka žele doći u muški koledž, a ne u mješovit; 2/3 djevojaka žele u mješovit koledž.

Socijalnost. Poboljšani odnosi, više drugarski, s majkom i s ocem. Ovisi o tome koliko ovi priznaju njegovu i njezinu emancipaciju. Ocu često zamjeraju što je hladan i neugodan prema prijateljima i prijateljicama. Vole teoretske rasprave s ocem.

S braćom i sestrama poboljšani su odnosi jer su mnogo vani.

Prijatelji su važniji od obitelji.

U školi isto poboljšani odnosi, često erotizirani. Mnogi misle da zbog simpatije imaju bolje ocjene (Gesell, 19, 453).

Znaci budućeg zvanja prilično su jasni. *Science Talent Search*, američko društvo, smatra da u ovoj godini treba tražiti buduće učenjake (Gesell, 19, 50).

Moral: Kod djevojaka, osjećaj odgovornosti u saobraćanju s mladićima. Remplein smatra da u 16. i 17. godini koedukacija povoljno djeluje zbog pozitivnog utjecaja erosa koji je u sukobu sa seksualnošću. Ujedno je to doba kad se mladić treba uživjeti u mnogo diferenciraniji i finiji svijet žene. Kasnije će mu biti teže.

Neovisniji su i elastičniji u moralnom sudu. Slažu se u mnogočemu sa starijima. Osjećaju socijalne probleme i traže socijalnu pravdu.

Varaju u školi, ali ne lažu. Polovica ih puši, u Americi i djevojke. Piju, ali se ne opijaju. Više psuju nego prethodne godine.

Religija. Kritički se izjašnjaju o prekogrobnom životu. Bog je vrhovno biće i misterij, nešto vječno. Većina ide u crkvu (kod protestantata) (Gesell, 19, 490). Više vjeruju nego lani.

SEDAMNAESTA GODINA (16—17. godine)

Opća karakteristika: introvertirana godina krize. Maksimum religioznosti, maksimum samoubojstava. Sposobni su za profesionalnu djelatnost i za gimnastičke sprave, jer je srce dosta razvijeno.

Tjelesne promjene: Tokom 17. godine kod mladića, a tokom druge polovice 16. i prve polovice 17. zbiva se promjena stasa u pravog mladića i djevojku. Nastaje rast u širinu i harmonizacija. Nakon 17. godine slijedi adolescencija. Kod muškarca se stabilizira glas, kod žene već u 15. godini (Debesse, 9, 22).

Motorne vještine kod muškarca potpuno razvijene (Hurlock), kod žene već u 14. godini.

Za djevojku počinje već u drugoj polovici godine adolescencija.

U 16. i 17. godini korisna je koedukacija. Djevojka djeluje transformativno i na mladiće.

Spoznaja i djelovanje. U inteligenciji se odjeljuju, prema Debesseu, S-faktori, specijalni nasuprot G-faktoru prema Spearmanovoj koncepciji.

Mlađi čovjek sasvim je zaokupljen svojom nutrinom i osjeća se strašno nemoćan pred životnim problemima: emancipacija od doma, ekonomska samostalnost, heteroseksualni odnosi, filozofija života, upotreba slobodnog vremena. Doba ateizma i konverzija. Pred mladim čovjekom stoje posljednja pitanja egzistencije.

Afektivnost. Prkos obično prestaje na prijelazu iz 16. u 17. godinu. Glavni je problem nutarnja nestabilnost. Valovi oduševljenja izmjenjuju se s teškim depresijama. Nikada u životu nisu ti valovi tako česti i tako veliki. Zato najviše samoubojstava i najpotresnija religioznost.

Socijalnost. Problemi socijalnosti sada su u pozadini, a problem nutarnje askeze i slobode u prvom je planu. Nutrina svojom težinom prevladava. Često u školi zataje. Sve postaje problematično.

Moral i religija u životnoj su kušnji.

OSAMNAESTA GODINA (17—18. godine)

Opća karakteristika. Ekstravertirana godina, prema Gesellu, premda on ne proučava dalje 17. i 18. godište. Tako bi slijedilo prema njegovoj teoriji. Adolescencija počinje i za mladića, za djevojke već prije pola godine.

Tjelesne promjene: Rast u širinu, kod muškarca dlakavost prelazi do pupka iznad horizontale u visini kukova. Muškarac je sada mišićima dvaput jači od djevojke, 3 puta jači nego što je bio u 10. godini, on je sada bržih motornih reakcija od žene, ali žena je afektivno dvostruko osjetljivija. To pokazuje dvostruko osjetljivija i veća EDR (elektrodermalna reakcija).

Spoznaja i djelovanje. Provodi životnu kritiku, s reformatorskim mislima. Tik pred ulaz u život, ozbiljno uzima pitanje svjetovnog nazora i svoga sudjelovanja u društvu.

Pred njim su dva sudbonosna zadatka: međuljudsko sudioništvo — brak, koji je u našoj civilizaciji umjetno odgođen za 10 ili bar 5 godina (Remplein, 47, 476). Prema Kinsleyevoj statistici, koja ne mora biti reprezentativna ni za USA, 73,1% mladića imalo je odnose sa ženom do 20 godine, a u 16. godini njih 51,6%.

Drugi sudbonosni zadatak jest izbor zvanja. Pitanje se više ne može odgađati jer su u posljednjoj godini općeg neopredijeljenog školovanja (Remplein, 47, 527). Godina socijalnog zrenja).

Afektivnost. Već sa sedamnaestom godinom ostavili smo godišta tipičnih pojava, ulazimo u zonu slobodnih izbora i vlastite odgovornosti, i zato nemamo mnogo što tipično reći. Općenito je ova godina stabilna gledom na osjećajnost (Remplein, 47, 541). Mladić misleći o braku postaje brutalniji i realniji: seks i novac. Djevojka sve daje na personalnu privlačnost.

Eros je u drugom stadiju i približuje se seksusu (Vermelyen, 70, 533). Kad se sjedine i pomire, konac je adolescencije i počinje doba mladog čovjeka i mlade žene. Remplein misli da sve stvaralaštvo proistječe iz erosa, ukoliko zaustavi i sublimira seksus (47, 533). Dva su tipa stvaralaštva: jedno Hemingwayeva tipa, kome je sve izvan stvar-

nosti brbljarija, te — recimo — stvaralaštvo Thomasa Manna: samo iz odricanja i patnje ključa originalno stvaralaštvo, prijatelj Adrijana Leverkühna, genijalnog muzičara, strepi nad čistoćom svoga prijatelja jer bi pad u seksualnost bio fatalan za njegovo stvaralaštvo. Tako opisuju Thomas Mann u romanu *Doktor Faustus* genezu umjetnika i njegov razvoj (Rempleinova misao).

Produhovljena ljubav za brak kod djevojke zrije od 20—25, kod muškarca iza 25. godine (Remplein 47, 630).

Socijalnost. Izbor zvanja dominira nad svim drugim problemima. Nastupilo je ili je trebalo nastupiti doba socijalne zrelosti.

Moral i religija. Remplein (47, 600) misli da se oni u našoj civilizaciji obnavljaju, i to u gradskoj eliti. Moral iskrsava ne kao samovolja Božja (to bi bilo dječaćko mišljenje), nego kao imanentni zahtjev intimne i socijalne stvarnosti.

Djelomični infantilizmi i juvenilizmi u ljubavi i životu ostaju te ovisne o slobodnoj odluci, o samoodgoju. Gradski ljudi ostaju često, zbog umjetnih okolnosti i zaštićenosti, trajno u duševnom pubertetu i labilnosti (Remplein, 47, 557. 495).

*

Prešli smo 12 psiholoških profila onih godišta za koja želimo izraditi vjeronaučne udžbenike.

Vidjeli smo koliko su profili nejasni, malo ima sigurno ustanovljenih činjenica, a prilično neovjerovljenih teorija.

Na temelju striktnih psiholoških i medicinskih mjerenja najsigurniji su podaci o intelektualno-predodžbenom razvoju i tjelesnom razvoju. Iz tih podataka možemo koji put zaključiti kada koja funkcija nastupa i kada završava evoluciju. Gledom na afektivne, socijalne, moralne i religiozne aspekte razvoja stojimo na prilično nesigurnom terenu ukoliko nisu potvrđeni psihološkim mjerenjima i medicinskim konstatacijama. Ne znamo koliko su uvjetovani okolnostima naše civilizacije. Na primjer, na otočju Samoa nema prkosnih doba. U primitivnim kulturama nema akutnog seksualnog problema, jer se nagoni odmah smiruju u ranom braku. Zato, prema Rempleinovu mišljenju, kod njih i nema intenzivnog kulturnog stvaranja, jer se ne razvija eros.

Kod njemačkih pedagoga ima mnogo apriorizma, njih uvijek zavede njihova obdarenost za filozofiranje. Gesellova metoda intervjuja ima svoju vrijednost, ali je bez dovoljne statističke obrade, podložna sugestiji i neiskrenosti, jer ništa nije tajno.

Mislim da će pedagogija moći doći do sigurnijih rezultata ako se dadne na tajne, pomno sastavljene, detaljne, sveobuhvatne ankete u kojima će biti osigurana anonimnost. Pitanja moraju biti pretežno zatvorenoga tipa s predloženim odgovorima koji tendiraju skali procjene. Onda je moguća i statistička obrada, dakle pravo mjerenje. Sporadična neiskrenost ili neautentičnost neće smetati jer će kao nesistematski faktor ostati izvan dominantnog slaganja. Do slaganja ne može doći slučajno, nego samo kad progovori nešto iznutra. Tu je tajna svake indukcije i svakog eksperimentiranja. Slaganje izraženo u matematičkoj korelaciji najsigurniji je dokaz da smo na tvrdom tlu iskonskih činjenica. Onda ne moramo oćijukatati preko granica što su drugi učinili i prepisivali njihove

često apriorističke tvrdnje, nego smo upoznali stvarnost, i to našu izvornu stvarnost.

Provedena je anketa u kojoj su sami omladinci rekli što ih zanima iz vjeronaučne građe. Ta je anketa mogla biti detaljnija i bolje formulirana, da dobiju jasniji pojam o građi koju biraju. No i ovakva kakva jest bit će nam dragocjen putokaz, jer mnoštvo omladinaca ne može se tek onako slučajno složiti u jednoj točki. Ako se u znatnoj mjeri okupe oko neke građe, znači da je progovorilo nešto nutarnje i tipično za to godište. A da li je slaganje značajno, pokazat će nam statistička obrada *t-test* procenata i *chi²* na razini od 5% ili 1% kod pitanja zatvorenog tipa.

Ako nam još uspije iz izabranog gradiva za svako godište načiniti sustavnu cjelinu, te ako uspijemo odgovoriti ostalim udžbenicima koje omladina u svakoj godini čita, tada, mislim da je ova studijska sedmica odlično uspjela.

Mi smo onda svoj posao završili, a red je na sastavljačima udžbenika da po uputama dra Škreblina sastave sa svake strane uzorne udžbenike, ne savršene, to bi bilo pretenciozno i za ljude nemoguće, ali u biti dobre udžbenike koji će se sve više usavršavati kako sadržajem tako i tehničkom obradom. Izrađivači udžbenika trebat će pomoć slikara i crtača i ostalih stručnjaka.

Dr Škreblin utvrdio je duboko nezadovoljstvo naših omladinaca sa školom i odgojem u anketi koja je 1942. izašla pod naslovom »Ideali i krize srednjoškolske omladine«. Neke od kritika vrlo su zrele, upravo nevjerovatno zrele, kao npr. ona registrirana pod brojem M/III, 516: »Škola mi ne daje ono što tražim. Puni mi glavu znanjem, a ne daje mi mogućnosti da ga zaokružim i stvorim jednu cjelinu. Postoje problemi koji su različito riješeni, a škola mi obadva rješenja servira pod istinu. Kako da se sada orijentiram? Gdje je istina? Škola nije zato da nam dade nešto stručnog znanja, nego da nas duševno formira, da nam pomogne izgraditi nazor na svijet. Kako će ona vršiti tu funkciju ako sama u sebi nije jedinstvena, ako naš duševni život dovodi u konfuziju.« — Danas je situacija drugačija. U školama nema vjeronauka, naša omladina dobiva ateističku formaciju, bar donekle, u zatvorenom sistemu provedenom kroz sve razrede škole. U obitelji i nešto u prilično nesustavnom vjeronauku dobiva drugu sliku o svijetu. I bez te naše slike o svijetu mladi čovjek izvorno misli i traži dokaze. Ove godine u proljeće prvi put se sastao sa svećenikom u govornici jedan mladić od kojih 17 ili najviše 18 godina, u trećem je razredu gimnazije. Nekršten je, iz ateističke obitelji. Rekao mi je da je iz samog načina dokazivanja i postupka u ideološkim pitanjima zaključio da mu nije davana istina, i sada ga zanima što mi svećenici, za koje zna tek da imamo drugi pogled na svijet, što, dakle, mi naučavamo i kako naučavamo. Da sam onda imao naše buduće udžbenike! Dao sam mu dokaze za opstojnost Božju kako sam ih sam sastavio. I kod studenata s kojima radim toliko sam puta bio u neprilici: nemamo sustavne introdukcije u kršćansku misao. Evo što smo dužni našoj omladini, i kako smo već mnogo zakasnili!

Imamo još jednu zapreku: upravo nadljudski zahtjev katoličkog morala ovoj našoj antifamilijarnoj, tehniciziranoj civilizaciji, zahtjev

nevinosti i čistoće. Naši udžbenici ne smiju biti intelektualistički, vjeroučitelj ne smije biti samo predavač i vođa diskusija, on bi trebao voditi omladinu kroz mladost, da trostruki elan mladosti: elan tijela, duha i srca — posvete Bogu. Nikakvo zaobilaženje problema nema smisla. Naša hrvatska omladina ima pravo na jasan i potpun odgovor Crkve. Neka nas odgovornost za tisuće mladih duša vodi kroz ovaj studijski tjedan.

Napomena

Za studiju »Psihološki profili omladine« kao i za članak »Formacija 'Super-Ego' i savjest« (v. Zbornik IV, str. 76—100) autor je naveo obilnu stručnu literaturu koju zbog tehničkih razloga ne možemo objaviti. Tko se pobliže zanima tim problemima, neka se izvoli obratiti piscu. Opaska Uredništva koja je pogrešno otisnuta u Zborniku IV (str. 150) odnosila se na članak »Formacija« 'Super-Ego' i savjest«.

SUMMARIUM

Coetus sacerdotum peritorum in catechisatione novam composuit materiae proponendae distributionem pro omnibus classibus cursus primarii et secundarii. — Haec dissertatio erat introductio in laborem. Est autem brevis descriptio psychologica juventutis a septimo usque ad duodevicesimum annum secundum investigationes psychologiae geneticae.

RÉSUMÉ

Un groupe de prêtres experts en catéchisation a composé le nouveau plan de la matière enseignée dans toutes les classes du cours primaire et secondaire. — Cette étude a servi d'introduction au travail. C'est une description brève des profils psychologiques des jeunes gens du septième jusqu'au dix-huitième an d'âge selon les résultats de la psychologie génétique.